

Inventarisatie grote vuurvlinder in Friesland 2020

Inventarisatie grote vuurvlinder in Friesland 2020

Inventarisatie grote vuurvlieder in Friesland 2020

Tekst

Henk de Vries

Met medewerking van

Anna Nynke Hiemstra, Nadine Brouwer, Florian Landstra, Minke van den Berg, Richtje van den Berg, Liesbeth Vleeshakker, Sake Roodbergen, Mariske Pemmelaar–Groot, Gerard Tamminga, Jens Tamminga, Warner Bruins Slot, Arent Meyes, Ben Bruinsma, Koop van der Wal, Jan-Erik Plantinga, Henk Ruiter, Leo Koot, Nelleke Berg, Eric Schotsman, Freddie de Vries, Chris van Zwol, Henny Borst, Simone de Jong (vrijwilligers), Emiel Beijik, Manon van Wesel, Micha Mulders, Jorrit Poortland, Albert Worst (Staatsbosbeheer), Milou van Silfhout (De Vlinderstichting)

Rapportnummer

VS2020.040

Projectnummer

P-2020.118

Productie

De Vlinderstichting
Mennonietenweg 10
Postbus 506
6700 AM Wageningen
T 0317 46 73 46
E info@vlinderstichting.nl
www.vlinderstichting.nl

Opdrachtgever

Provincie Friesland

Deze publicatie kan worden geciteerd als

De Vries, H.H., Van Silfhout, M. (2020). Inventarisatie grote vuurvlieder in Friesland 2020. Rapport VS2020.040, De Vlinderstichting, Wageningen.

Trefwoorden

Grote vuurvlieder, Rottige Meente, Brandemeer, inventarisatie, laagveen, waterzuring, eitjes

November, 2020

Niets uit deze uitgave mag worden veeveelvoudigden/of openbaar gemaakt d.m.v. druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande toestemming van De Vlinderstichting, noch mag het zonder een dergelijke toestemming gebruikt worden voor enig ander werk dan waarvoor het is vervaardigd.

Inhoud

Inhoud	3
Samenvatting	4
Hoofdstuk 1 Inleiding	5
Hoofdstuk 2 Methode	7
Hoofdstuk 3 Resultaten	9
Hoofdstuk 4 Conclusies	11
Bijlage 1	12
Bijlage 2	13
Bijlage 3	14

Samenvatting

In de periode 23 juli – 30 juli 2020 werd gedurende zes dagen de aanwezigheid van de grote vuurvliinder in Friesland geïnventariseerd. Het ging hierbij om twee gebieden die in eigendom zijn bij Staatsbosbeheer: Rottige Meente en Brandemeer. De aanwezige eitjes werden geteld en in een enkel geval werden er ook rupsjes of volwassen vuurvlinders waargenomen. Vierentwintig vrijwilligers en zes professionals hebben geholpen bij de telwerkzaamheden.

In totaal zijn tijdens deze inventarisatie 1162 eitjes, rupsjes en vlinders gezien in de Brandemeer en Rottige Meente. Vrijwel alle gebieden waar onderzocht moest worden of de grote vuurvliinder aanwezig was, zijn ook daadwerkelijk bezocht. Het blijkt dat ondanks de dalende trend van de grote vuurvliinder deze nog steeds in vele delen van de Rottige Meente voorkomt. De aanwezigheid in Brandemeer lijkt op zijn minst stabiel en het verspreidingsgebied breidt zich uit in noordelijke richting. Globaal wordt geschat dat de populatie grote vuurvliinder in de Rottige Meente ongeveer zeven keer zo groot is als die in Brandemeer.

Het project is succesvol uitgevoerd met een vijftientigtal enthousiaste vrijwilligers. Er is een groot aantal eitjes geteld en de Friese situatie rond de grote vuurvliinder is weer beter in beeld. Met de recente dalende trend van de aantallen getelde eitjes grote vuurvliinder blijft voldoende aandacht en zorg van vrijwilligers en terreinbeheerders zeer belangrijk voor het behoud van deze bijzondere vlinder.

Hoofdstuk 1 Inleiding

Bij de terreinbeheerder Staatsbosbeheer, de provincie Friesland en De Vlinderstichting was behoefte aan een actueel overzicht van de verspreiding van de grote vuurvinder in de twee leefgebieden Brandemeer en Rottige Meente. De afgelopen jaren is deze soort mobiel gebleken en in een aantal nieuwe locaties opgedoken. Daarnaast zijn er diverse nieuwe petgaten gegraven en verandert het leefgebied als gevolg van successie, natuurlijk of onder invloed van stikstof. Via dit project is in juli 2020 een overzicht gemaakt van de huidige verspreiding van de grote vuurvinder in beide gebieden.

De grote vuurvinder is een zeer zeldzame Nederlandse dagvlinder die alleen voorkomt in de provincies Friesland en Overijssel. Hij is niet alleen bijzonder voor Nederland: wereldwijd komt deze speciale ondersoort, *Lycaena dispar batava*, nergens anders voor. De Nederlandse ondersoort leeft in laagveenmoerassen. Daar waar de waterzuring onder de juiste omstandigheden voorkomt, wordt de soort aangetroffen. Belangrijk zijn warmte en openheid; een aantal vegetaties met zegges of riet met waterzuring kan geschikte omstandigheden bieden voor de voortplanting van deze soort. Het gebied waar de grote vuurvinder voorkomt is dynamisch: geschikte voortplantingsplekken worden minder geschikt terwijl sommige jonge verlandingsstadia langzaam veranderen in geschikt voortplantingsgebied. Vanwege dit proces is het belangrijk om de verspreiding van de grote vuurvinder te blijven volgen via tellingen en het gebruik van de verschillende vegetaties te monitoren, zie ook Meetnet vlinders (Van Swaay et al., 2020). Basis voor deze informatie zijn verspreidingsgegevens die verzameld worden door het tellen van eitjes die afgezet worden op de waardplant waterzuring. Meestal gaat het om enkele tot meer dan tien per plant, maar dit kunnen er wel meer dan honderd zijn bij grote planten. Belangrijk voor beheerders is om te weten waar de eiafzetplaatsen zijn, zodat keuzes voor terreinbeheer hierop afgestemd kunnen worden, zie bijvoorbeeld De Vries (2014). Beheerders van laagveenmoerassen werken veelal met een vorm van cyclisch beheer: laagveen bos en oude kragges worden omgezet in petgaten waardoor de gewenste verlandingsprocessen een nieuwe start krijgen. Belangrijk is om te weten of de soorten waarvoor dit beheer bedoeld is hier daadwerkelijk van profiteren en op welk moment van de cyclus zij profiteren van een gunstige fase in deze verlanding met veel waterzuring. De verspreiding van doelsoorten in een terrein bepaalt in belangrijke mate het succes van het beheer. De grote vuurvinder is een van de belangrijkste doelsoorten voor deze gebieden. Andere hier aanwezige soorten die profiteren van deze beheercyclus zijn otter, sierlijke witsnuitlibel, groene glazenmaker, groenknolorchis, roerdomp en zilveren maan.

In 2020 werden tijdens dit project twee gebieden van Staatsbosbeheer onderzocht op de aanwezigheid van

Mannetje grote vuurvinder.
Foto Henk de Vries

Eitjes grote vuurvinder. Foto Leo Koot

de grote vuurvliinder: Rottige Meente en Brandemeer. Een eerdere inventarisatie met vrijwilligers, die plaatsvond in 2012, werd uitgevoerd door een vijftiental deelnemers. Hierbij werd alleen het gebied Rottige Meente onderzocht. Het merendeel van de eerdere deelnemers kwamen uit de regio Wageningen: het waren studenten van de WUR en Van Hall Larenstein. De opzet van dit jaar week hiervan af omdat het de bedoeling was dat er vooral in Friese deelnemers uit de eigen regio kwamen.

De doelstelling van het project:

Een overzicht maken van de verspreiding van de grote vuurvliinder in de Rottige Meente en Brandemeer.

Kruidenrijk veenmos rietland. Foto Henk de Vries

Petgatenlandschap met ruige vegetatie. Foto Henk de Vries

Hoofdstuk 2 Methode

In de periode 23 juli – 30 juli 2020 werd gedurende zes dagen geïnventariseerd. Hierbij werden hoofdzakelijk eitjes geteld, in een enkel geval werden er ook rupsjes of volwassen vuurvinders waargenomen. In totaal hebben 24 vrijwilligers en zes professionals geholpen bij de telwerkzaamheden.

Er is voor gekozen om deze inventarisatie grotendeels met vrijwilligers uit te voeren. De werkzaamheden bestonden uit drie fases:

- Voorbereiding;
- Inventarisatie;
- Rapportage.

Een aandachtspunt bij de werkzaamheden was veiligheid. Allereerst kregen de - merendeels nieuwe - vrijwilligers instructies voor het bewegen in moeilijk begaanbaar moerasgebied, vaak onder warme omstandigheden. Daarnaast was het een bijzonder jaar wat betreft mobiliteit van mensen (en dus ook vrijwilligers), de afstand die mensen van elkaar moeten houden (1,5 meter) en lastiger te plannen vakanties. Daarbij was het nog lange tijd onzeker of een en ander ook daadwerkelijk door kon gaan vanwege mogelijke overheidsmaatregelen.

Voorbereidingen

De Vlinderstichting maakte een planning voor de uitvoering van dit project, waarbij zowel Staatsbosbeheer als iemand van de huidige vrijwilligers advies gaven.

Ten behoeve van de werving werden een flyer opgesteld (bijlage 1) en een aanmeldingsformulier opengesteld op de website van De Vlinderstichting. Gezocht werd naar mensen die ervaren zijn in het lopen door laagveengebieden of die voldoende fysieke conditie hebben. Beide gebieden, Rottige Meente en Brandemeer, werden opgeknipt in 52 kaartdelen (zie figuur 1 en 2) met daarop aangegeven waar het terrein het beste betreden kan worden. Elk kaartdeel zou gemiddeld genomen voor een behoorlijk deel onderzocht kunnen worden. Voor enkele delen die uitsluitend per boot bereikbaar zijn, heeft Staatsbosbeheer een

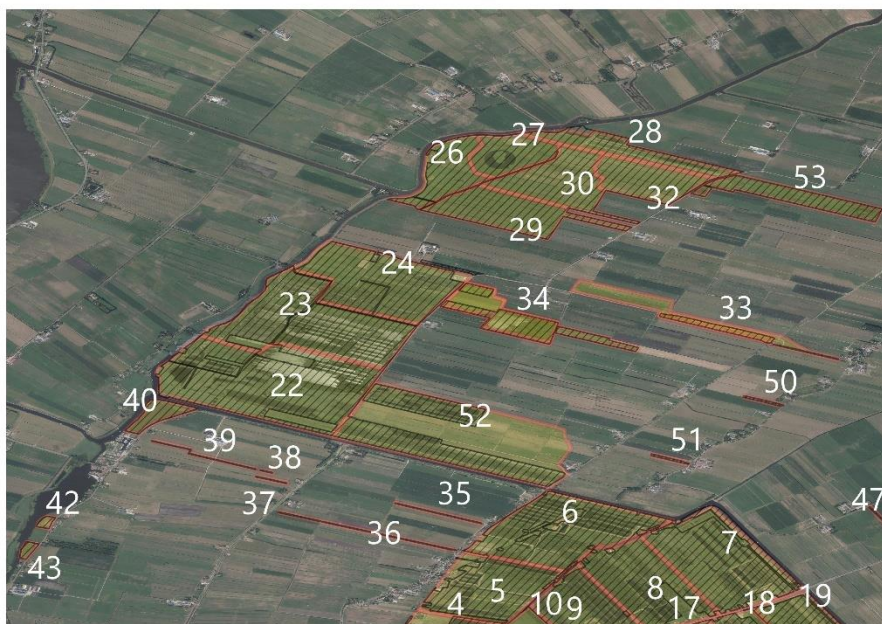
Figuur 1. Indeling van de vakken voor de verdeling van werkzaamheden in de Rottige Meente.

boot met schipper beschikbaar gesteld. Op een speciaal voor dit project aangemaakt account binnen de app van de Nederlandse Databank Flora en Fauna NDFF (NDFF invoer) kon iedereen de waarnemingen invoeren in zijn mobiele telefoon. Hierbij werden de aantallen per plant geteld en samen met waargenomen fase ei, rups of (voor de gelukkigen) vlinder doorgegeven.

Het idee was dat er maximaal 25 mensen mee konden doen. In de praktijk hadden dit er wel meer kunnen zijn dan de 24 vrijwilligers en 6 professionals die meehielpen.

Uitvoering

De eerste instructie vond plaats tijdens een online avondbijeenkomst op 20 juli. Er werd via een videopresentatie uitleg gegeven over de zeldzame grote vuurvlinder en hoe deze soort beschermd kan worden. Ook werd uitgelegd hoe in het veld gezocht kan worden naar waterzuring en hoe veldwerk veilig kan worden gedaan. En het gebruik van de app op de telefoon werd uitgelegd. De overige uitleg gebeurde buiten, tijdens de eerst ochtend van het veldwerk. Tijdens de veldexcursie werd uitleg gegeven over hoe de waardplant gevonden kan worden en hoe deze op een voorzichtige manier onderzocht kan (en moet) worden. De vrijwilligers werden elke ochtend bij de start verdeeld over de telvakken, waarbij een vak in principe slechts één dag door een team werd onderzocht. In de praktijk bleken deze telvakken vaak toch iets te groot om in één dag te inventariseren. In totaal werd er op zes dagen geteld, van donderdag 23 tot en met zaterdag 25 juli en van dinsdag 28 tot en met donderdag 30 juli. Doordat al deze dagen geschikt bleken voor het veldwerk hoefde er niet geschoven te worden met de planning en konden de werkzaamheden worden afgesloten op dag zes.

Figuur 2. Indeling van de vakken voor de verdeling van werkzaamheden in Brandemeer.

Hoofdstuk 3 Resultaten

In totaal zijn 1162 eitjes, rupsjes en vlinders gevonden in de Brandemeer en Rottige Meente. Vrijwel alle gebieden waarvan onderzocht moest worden of de grote vuurvliinder aanwezig was, zijn ook daadwerkelijk bezocht.

Gedurende zes dagen inventariseren in de tweede helft van juli zijn van de 52 geselecteerde gebieden er daadwerkelijk 28 bezocht. Hierbij zijn alle belangrijke gebieden bekeken. Een overzicht van de bezochte gebieden staat in bijlage 2. Om tot dit resultaat te komen, zijn de meeste bereikbare delen in de Rottige Meente en Brandemeer bezocht, deels met boot, maar vooral lopend. Het doel was niet een volledige telling van alle aanwezige eitjes, maar een scan van zoveel mogelijk gebieden waardoor de verspreiding van de grote vuurvliinder zo goed mogelijk bekend werd. Agrarische gebieden en kleine snippers van Staatsbosbeheer buiten de twee kerngebieden zijn niet bezocht.

In totaal zijn 1162 waarnemingen verzameld. Deze bestonden uit 21 rupsjes, twee volwassen vlinders (een mannetje en een vrouwtje) en 1139 eitjes. Daarvan werden er slechts 38 gevonden in de Brandemeer, op drie locaties. Daarnaast werden in 2020 nog eitjes geteld via de vrijwilligers die meedoen met het landelijk meetnet, zie bijlage 3. Deze zijn niet meegenomen in het overzicht van deze rapportage, maar het gaat om 165 eitjes in Brandemeer (zes telplots) en 311 eitjes in de Rottige Meente (12 telplots). Als we deze erbij optellen zijn in totaal 1412 eitjes in de Rottige Meente geteld en 203 eitjes in Brandemeer. Alle waarnemingen van dit project zijn direct ingevoerd in de NDFF-app, waardoor de resultaten van deze inventarisatie direct beschikbaar zijn voor gebruikers van de NDFF. Los hiervan wordt een digitaal overzicht van de resultaten beschikbaar gesteld voor de provincie Friesland.

Open (uitgekomen) en dichte eitjes van de grote vuurvliinder. Foto Eric Schotsman

Hoofdstuk 4 Conclusies

Het project is succesvol uitgevoerd met een vijftientigtal enthousiaste vrijwilligers. Er is een groot aantal eitjes geteld en de Friese situatie rond de grote vuurvliinder is weer beter in beeld. Met de dalende trend van de aantallen grotevuurvliindereitjes van de laatste jaren blijft voldoende aandacht en zorg van vrijwilligers en terreinbeheerders zeer belangrijk voor het behoud van deze bijzondere vlinder.

De werving van deelnemers voor het project was goed gelukt, omdat in totaal 24 enthousiaste vrijwilligers hebben deelgenomen plus nog zes professionals. Een van de resultaten was dat in alle bekende gebieden eitjes werden aangetroffen, wat een belangrijke uitkomst is. In de Rottige Meente zijn in totaal, meetnetdata plus deze inventarisatie, ongeveer zeven keer zoveel eitjes geteld als in de Brandemeer. Aannemelijk is dat het verschil in omvang tussen beide populaties vergelijkbaar is, mogelijk dus ook globaal de factor zeven. De trend van de grote vuurvliinder is sinds 2017 dalende in zowel de Rottige Meente als in de Weerribben. Hoewel Brandemeer een stijgende trend vertoont, gaat het hier dus om een zeer kleine deelpopulatie, zodat de totale Friese populatie de afgelopen jaren, sinds 2017, in omvang flink is afgenomen. Vrijwel dezelfde trend is te zien in de Weerribben. Er zijn geen grote verrassingen uit dit onderzoek gekomen. Opvallend is dat in het middendeel van Brandemeer geen eitjes zijn gevonden. Wel is aan de westzijde een uitbreiding van de bekende plekken geconstateerd.

De weersomstandigheden waren gunstig tijdens de werkzaamheden. De temperatuur was tijdens dit onderzoek tussen de 20 en 25 graden, waardoor het werk aangenaam bleef. De dag volgend op de laatste teldag (31 juli) was de temperatuur alweer boven de 30 graden en enkele dagen later begon een langdurige periode met maximumtemperaturen van boven de dertig graden.

Een belangrijk neven doel was om het team vrijwilligers voor de eitellingen in de Rottige Meente en Brandemeer te versterken. Veel van de nu aanwezige mensen die jaarlijks de eitplots tellen, worden al flink wat ouder en verjonging van deze 'populatie' is gewenst. Ongeveer vijf mensen hebben toegezegd zich hiervoor te willen inzetten. Naar verwachting kan de huidige trekker Henk Ruiter het tellen nu overlaten aan deze vernieuwde groep. Maar zijn enorme terreinkennis blijft ook in de toekomst nog van grote waarde.

Door de aandacht voor deze telling is ook de bekendheid van de grote vuurvliinder en het lokale draagvlak voor het behoud ervan verder versterkt. Tegelijkertijd is door de samenwerking tussen Staatsbosbeheer, De Vlinderstichting en de vrijwilligers een goede basis gevormd voor verdere gesprekken over het beheer van de gebieden. Die was er al, maar voldoende tijd en aandacht geven aan de bescherming van dit gebied is de afgelopen jaren lastig gebleken. De aanleg van petgaten, het maaibeheer, het verwijderen van bos en de planning van allerlei beheerwerkzaamheden vormen hierbij de belangrijkste voorwaarden voor het behoud van de grote vuurvliinder. Aandacht voor kansen en bedreigingen voor de grote vuurvliinder is essentieel voor het behoud van deze soort in Friesland en daarmee wereldwijd.

Bijlage 1

Oproep voor deelnemers

Friese inventarisatie grote vuurvlinder

Dit jaar is er een extra inventarisatie van eitjes van de grote vuurvlinder. Hieraan kunnen maximaal 25 mensen meehelpen. Wie meldt zich aan?

Plaats: gebieden Rottige Meente en Brandemeer in Zuidoost-Friesland

Wanneer: tussen 23 juli en 6 augustus, twee periodes van 3 - 4 dagen

Hoe: met laarzen en/of stevige schoenen in moerasgebied

Wie: hitevaste mensen uit de regio met goede conditie en scherpe ogen

Organisatie: De Vlinderstichting, met financiering van de provincie Fryslân en in samenwerking met Staatsbosbeheer

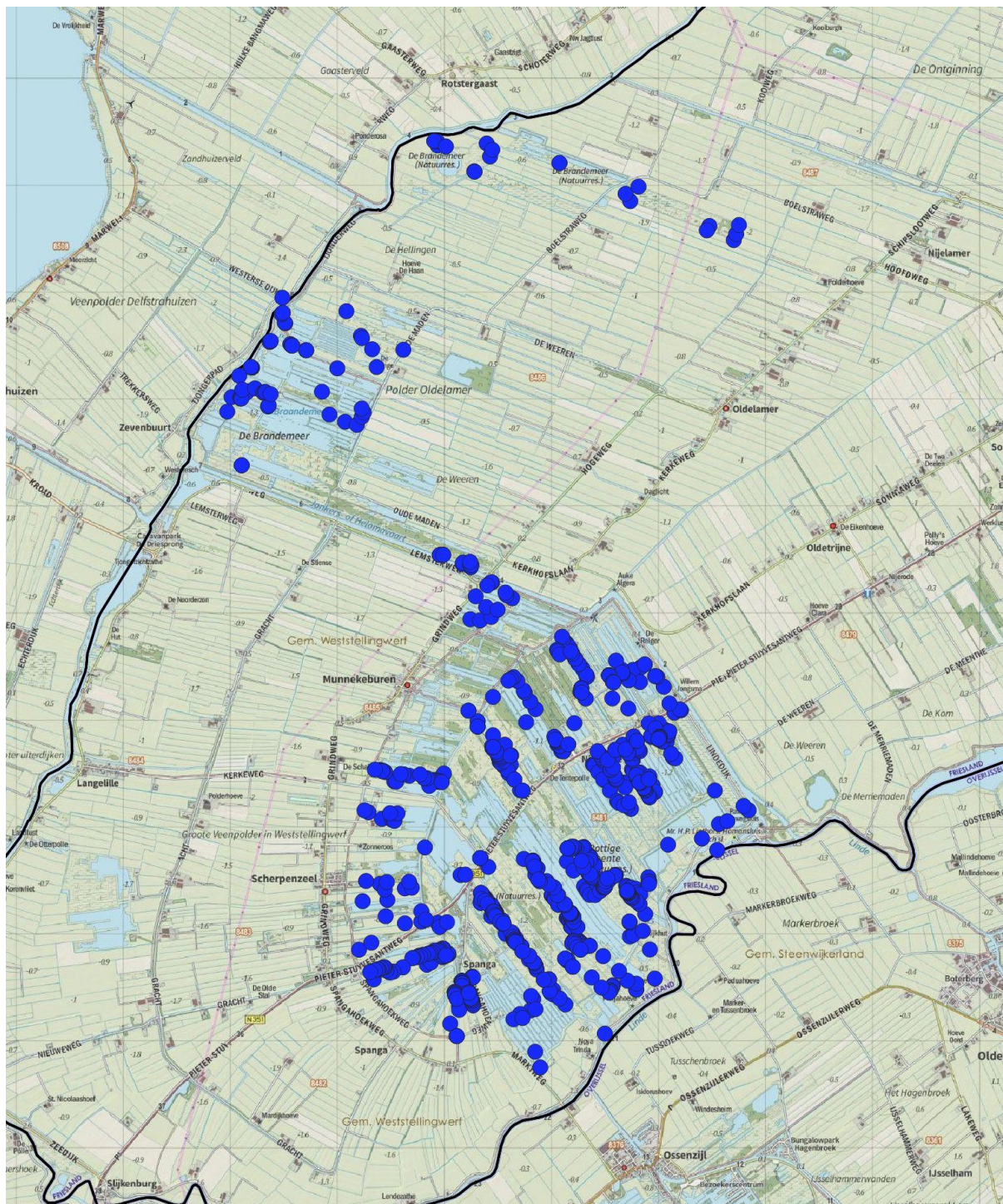
Aanmelding: uiterlijk 16 juli 2020 via aanmeldingsformulier: zie [link](#)

provinsje fryslân
provincie fryslân

Bijlage 2

Overzicht van de bezochte gebieden, Rottige Meente (onderste gebied) en Brandemeer (bovenste gebieden).

Bijlage 3

Overzicht van de resultaten van 2020 uit de getelde eiplots van het Meetnet vlinders in de twee Friese leefgebieden Rottige Meente en Brandemeer.

Rottige Meente

Plot D	8
Plot E	20
Plot F	27
Plot G	2
Plot H	70
Plot J	0
Plot L	9
Plot M	12
Plot N	12
Plot R	125
Plot S	0
Plot T	26

Brandemeer

Brandemeer 1	89
Brandemeer 2	0
Brandemeer 3	0
Brandemeer 4	26
Brandemeer 5	26
Brandemeer 6	24